

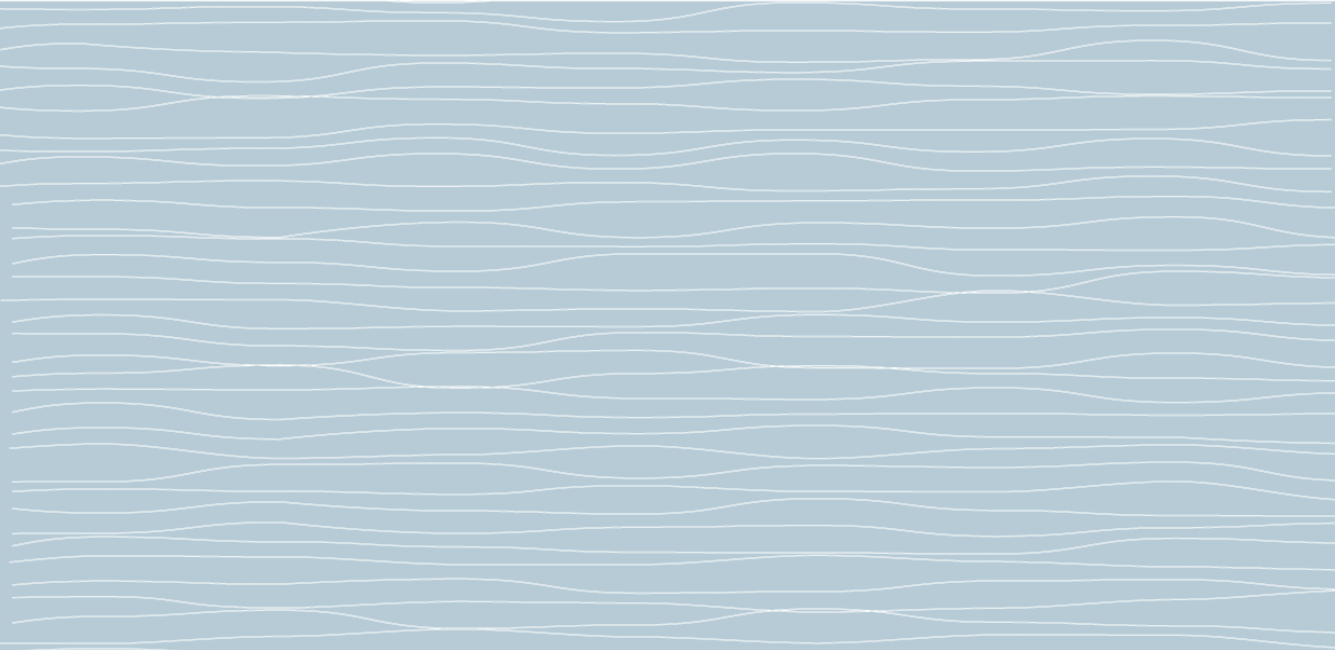
IUI – MIN FORSKARSKOLA

BENGT RYDÉN

SÄRTRYCK ur Magnus Henrekson, red. (2009), *IFN/IUI 1939–2009*.

Sju decennier av forskning om ett näringsliv i utveckling.

Stockholm: Ekerlids.

IUI – MIN FORSKARSKOLA

BENGT RYDÉN

Tillfälligheter ledde till att jag i mitten av 1960-talet anställdes på IUI. Det är nog ingen överdrift att påstå att jag där var en ganska udda fågel, åtminstone sett så här i efterhand.

Jag tog ekonomexamen vid Handelshögskolan i Stockholm 1960 och fortsatte det arbetsliv som jag hade beträtt redan under studietiden. Professorerna Bertil Ohlin, Erik Lundberg, Torsten Gårdlund, Erik Dahmén och andra hade visserligen väckt mitt intresse för nationalekonomin, men inte tillräckligt för att jag då kunde tänka mig en framtid i den ekonomiska forskningens värld. 1965 anställdes jag vid Sveriges Industriförbund med Lars Nabseth som närmaste chef. Men redan på våren 1966 fick jag en intresseförfrågan från en av storbankerna om ett lockande arbete. Lars Nabseth hade blivit utnämnd till chef för IUI och erbjöd mig ett alternativ till bankkarriären – att arbeta på IUI med ett forskningsprojekt som i bästa fall skulle kunna leda till en doktorsavhandling.

Jag är glad att jag valde IUI framför banken, mina fyra år vid IUI, 1966–1970, kom att betyda mycket för min utveckling. Det var ett ganska djärvt val, kanske till och med dumdrigt, eftersom jag helt saknade erfarenhet av forskningsarbete och forskningsmiljöer. Någon forskarutbildning fanns på den tiden inte vid Handelshögskolan. Men jag litade på Lars Nabseths omdöme och hans löfte att vid behov stötta mig. Ämnesvalet var för min del enkelt och gillades av Lars: förvärv och fusioner i svensk industri. Det som sedermera blivit vardagsmat i näringslivet och i forskningen var för Sveriges del på den tiden helt outforskat och jag hade arbetat med olika frågeställningar inom detta område när jag tidigare som sekreterare i en arbetsgrupp vid SNS skrivit boken *Näringsliv i omvandling* (Rydén m.fl. 1964).

MIN FUSIONSFORSKNING

Forskningsprojektets mål blev att empiriskt pröva olika teorier om motiv och bestämningsfaktorer bakom fusioner. Teorierna hämtades till största delen från

amerikansk och brittisk forskning men jag utvecklade också några själv. Det empiriska materialet var framför allt uppgifter om genomförda förvärv och fusioner under åren 1946–69 i svensk industri som jag själv samlade in genom ett mödosamt studium av Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Affärsvärlden och Finanstidningen. Jag tillbringade också hundratals timmar på Patent- och registreringsverket på Valhallavägen för att skaffa fram finansiella data från de aktuella företagens årsredovisningar; elektroniska databanker fanns ju inte på den tiden. Metoderna var i första hand statistisk analys – korrelationsanalys och andra slags sambandsanalys.

För att öka min förståelse av processerna före, under och efter en förvärvstransaktion intervjuade jag ett antal företagsledare med gedigen erfarenhet. IUI:s styrelse, med ordföranden Marcus Wallenberg i spetsen, ställde sig generöst till förfogande. Jag hade flera intressanta samtal med Gränges vd Erland Waldenström. Jag minns också särskilt en intervju med Electrolux vd Hans Werthén, full av värdefulla synpunkter och av den korthuggna humor som var så typisk för Werthén. Den juridiska och finansiella rådgivning som i dag är ett måste förekom knappast på 1960-talet. Werthén ansåg att om man kände sitt eget företag väl räckte det med fem minuters promenad i konkurrentens fabrik för att göra en bra värdering. Med viss överdrift vågar jag påstå att det var så det gick till när Electrolux byggde upp sin globala ställning genom förvärv av vitvaruföretag runtom i världen.

IUI:s styrelse engagerade sig ganska djupt i forskningsprojekten trots att den befolkades av ett antal prominenta och strängt upptagna företagsledare. Självfallet beslutade styrelsen om forskningsstrategi och om vilka projekt som IUI skulle driva. Dessutom gjorde enskilda forskare vid det årliga internatsammanträdet föredragningar av projekt som ordförande Wallenberg tyckte var särskilt intressanta. Själv fick jag presentera mitt arbete vid två sådana styrelsemöten och gladdes åt en aktiv diskussion och många synpunkter.

Ordföranden var mycket mån om IUI:s integritet och anseende som ett självständigt forskningsinstitut trots att SAF och Industriförbundet var huvudmän och svarade för grundfinansieringen. Ett intressant exempel är när vd för Sockerbolaget, Sven Hammarskiöld, krävde att Assar Lindbecks och Odd Gulbrandsens bok om svensk jordbrukspolitik, med bland annat dess förslag om avveckling av det statliga stödet till sockerindustrin, skulle stoppas. Wallenberg vägrade och Hammarskiöld lämnade snart styrelsen.¹ Ett annat exempel är när jag själv som forskare vid IUI i en artikel i *Industriförbundets Tidskrift* argumenterade för en avveckling av importskydden av textil- och konfektionsvaror. Branschförbundens

¹ Gulbrandsen och Lindbeck (1965). Se även Assar Lindbecks bidrag i denna volym.

ordförande och verkställande direktörer krävde mitt huvud på ett fat. Förbundets vd Axel Iveroth, tillika ledamot av IUI:s styrelse, försvarade kraftfullt mig med forskarens frihet som självklar motivering.

Ordförande Wallenberg markerade vid ett annat tillfälle sin syn på betydelsen av IUI:s självständighet. Den statliga Koncentrationsutredningens ordförande, Lundaprofessorn Guy Arvidsson, ville att min kommande bok skulle publiceras som en bilaga till utredningens betänkande (SOU 1967:7). Svaret blev ett bestämt nej men jag förstod aldrig varför detta skulle ha kunnat inkräkta på IUI:s självständighet.

Boken *Fusioner i svensk industri* publicerades 1971 på svenska och 1972 på engelska. Avhandlingen försvarades vid Handelshögskolan med Alf Carling som opponent. Erik Dahmén, som varit min formella handledare, ledde disputationen. Under arbetets gång fick jag hjälp av flera IUI-kollegor, framför allt Göran Eriksson, Yngve Åberg, Lars Wohlin, Jan Bröms och – inte minst – Lars Nabseth. Alla större forskningsprojekt höll sig med en rådgivande grupp som i seminarieform diskuterade och lämnade synpunkter. Som otränad forskare hade jag stor glädje av dessa insatser, framför allt i metodfrågor inom den statistiska analysen. Betydligt mindre hjälp fick jag av diskussionerna vid Handelshögskolans högre seminarium i nationalekonomi. Det kan tyckas bakvänt att jag först efter mitt avhandlingsarbete läste in den litteratur som jag på våren 1972 tenterade av för Erik Dahmén och Erik Lundberg. Men det var den tågordning som tycktes bäst i skarven mellan den gamla och nya studieordningen och den fungerade.

I slutet av mitt arbete fick jag förmånen att få två assistenter för bearbetning av det empiriska materialet. De var Siv Gustafsson och Anita Lignell Du Rietz som båda så småningom doktorerade. Siv blev professor i Amsterdam.

Förvärv och fusioner kom under min tid vid IUI och åren därefter att bli allt vanligare företeelser och alltmer uppmärksammade. Som i praktiken ensam forskare och debattör på området blev jag mer eller mindre ett medieorakel som fick kommentera många av de ofta spektakulära affärer som gjordes. Särskilt minns jag Electrolux köp av Gränges – en gång Sveriges överlägset största börsbolag – och de spruckna Volvoaffärerna med först Saab-Scania och sedan norska staten och dess olja. Intresset för fusioner medförde en inte obetydlig medial exponering av IUI.

Efter tiden på IUI vistades jag ett halvår vid Stanforduniversitet, en härlig period av studier och studentliv vid ett campus som måste vara ett av USA:s mest attraktiva. Två andra IUI-forskare var där samtidigt, Gunnar Du Rietz och Johan Facht. Det hade blivit praxis att IUI hjälpte sina ”seniorforskare” att vistas vid något utländskt, oftast amerikanskt, universitet. Själv fick jag behålla min lön som drygades ut av ett stipendium från Sverige-Amerika Stiftelsen. Femton år senare återvände jag till Stanford för en kortare period, lika innehållsrik och givande.

FORSKNING OCH FORSKARE SOM JAG SÄRSKILT MINNS

Under min tid vid IUI, och både dessförinnan och senare, ägnades en hel del av IUI:s resurser åt industribranschutredningar, ofta utmynnande i försök till framtidsbedömningar. Det kunde gälla skogsindustrin, varvsindustrin, stålindustrin och byggnadsindustrin, för att bara nämna några. Ibland ingick dessa studier i de av IUI genomförda långtidsutredningarna för industrisektorn på uppdrag av Finansdepartementet. IUI:s chefer, framför allt Ragnar Bentzel och Lars Nabseth, engagerade sig särskilt djupt i dessa utredningar. Det var naturligtvis inte fråga om forskning i egentlig mening utan snarare ambitiösa utredningar och som sådana viktiga och av betydelse för IUI:s ställning.

Ett större forskningsprojekt som pågick under min tid var Lars Wohlins om skogsindustrin, som publicerades i hans avhandling *Skogsindustrins strukturomvandling och expansionsmöjligheter* (1970). Wohlin analyserade den svenska skogsindustrins investeringar i årgångsklasser enligt den australiensiske ekonomen Wilfred Salters (1960) modell. Jag minns också Yngve Åbergs arbete om produktions- och produktivitetsfrågor (1969), Gunnar Eliassons om kreditmarknaden och industrins investeringar (1967), Gunnar Du Rietz om företagsetableringar (1975), Rolf Rundfelts om reklamens kostnader och Lars Kritz om transportekonomiska frågor (1973). Ragnar Bentzel, Assar Lindbeck och Ingemar Ståhl skrev den utmärkta boken *Bostadsbristen* (1963) och byggnadsproduktionens prisutveckling beforskades av Branko Salaj (1968). 1991 blev Branko informationsminister i den nya kroatiska regeringen och var därefter kroatisk ambassadör i Frankrike och Nederländerna.

Lars Kritz var under lång tid institutets sekreterare och därmed ett slags kanslichef, i det tysta en maktfaktor att räkna med. Men den dagliga makten utövades av en kvinna, nämligen kamreren Ruth Ellerstad. Hon vakade över de unga forskarna och höll hårt i penningpungen. Det gällde att sköta sig för att känna sig säker på att få sin månadslön. Självfallet visste alla att när det verkligen gällde hade vd Lars Nabseth makten. Han utövade den diskret och med lösa tyglar, förlitande sig på forskarnas ansvar att leva upp till ställda krav och förväntningar. Själv tyckte jag att tålmodet stundtals gick väl långt eftersom en del projekt inte på långa vägar följde sina tidsplaner.

VAD IUI BETYTT FÖR MIG

Min forskarskolning vid IUI kom att få stor betydelse för hela mitt fortsatta yrkesliv. Jag tränade mig att formulera problem, att göra relevansbedömningar, att se saker från olika perspektiv, att ifrågasätta och att vara systematisk och strukturerad i min ansats. ”Varför inte tvärtom?” representerade ett synsätt som jag då

tillägnade mig och som följt mig genom livet, inte sällan till min omgivnings irritation. Efter Stanfordvistelsen var jag i tre år chefredaktör för *Veckans Affärer*, i elva år vd för SNS och i femton år vd och ordförande i Stockholms Fondbörs. Jag tycker att jag i alla dessa arbetsuppgifter haft stor glädje av min forskarskola och av de egenskaper jag just nämnt.

Det gäller också ett antal uppdrag som jag haft vid sidan av eller efter mina anställningar – företagsstyrelser, statliga kommittéer, kommissioner och myndigheter (industripolitik, redovisning, Förtroendekommissionen, Historiska museet) samt internationella uppdrag (Lamfalussykommittén, ordförande i Internationella Börsfederationen).

IUI-träningen var kanske särskilt viktig för mitt arbete som vd för SNS. Jag startade där SNS Konjunkturråd och ledde dess arbete i tio år. Ett annat viktigt forskningsområde var *corporate governance* med studier av ägar-, styrelse-, lednings- och revisionsfunktionens roll. Jag deltog också i ett fusionsforskningsprojekt med sju deltagande länder under ledning av den amerikanske ekonomen Dennis C. Mueller, som då verkade vid Wissenschaftszentrum Berlin (Mueller 1980).

*

Det är med glädje och tacksamhet som jag tänker tillbaka på mina år vid IUI. De inträffade under en period i mitt liv då jag fortfarande var något så när formbar och öppen för påverkan. IUI var för mig en idealisk skola och arbetsplats. Det var lagom stort och befolkat av en rad duktiga och spännande personligheter under ledning av en kompetent och stimulerande chef – Lars Nabseth.

REFERENSER

- Bentzel, Ragnar, Assar Lindbeck, Ingemar Ståhl (1963), *Bostadsbristen – en studie av prisbildningen på bostadsmarknaden*. Stockholm: IUI.
- Du Rietz, Gunnar (1975), *Etablering, nedläggning och industriell tillväxt i Sverige 1954–1970*. Stockholm: IUI och Almqvist & Wiksell.
- Eliasson, Gunnar (1967), *Kreditmarknaden och industriens investeringar*. Stockholm: IUI och Almqvist & Wiksell.
- Gulbrandsen, Odd och Assar Lindbeck (1966), *Jordbrukspolitiken mål och medel*. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Kritz, Lars (1968), *Godstransporternas utveckling i Sverige 1950–66 med utblick mot 1980*. Stockholm: IUI och Almqvist & Wiksell.
- Lindbeck, Assar (2009), "Assar minns: mina tre perioder på IUI". I denna volym.
- Mueller, Dennis C. (red.), (1980), *The Determinants and Effects of Mergers. An International Comparison*. Cambridge, MA: Oelgeschlager, Gunn & Hain.
- Rundfeldt, Rolf (1973), *Reklamens kostnader och bestämningsfaktorer*. Stockholm: IUI och Almqvist & Wiksell.

- Rydén, Bengt m.fl. (1964), *Näringsliv i omvandling*. Stockholm: SNS.
- Rydén, Bengt (1971), *Fusioner i svensk industri*. Stockholm: IUI och Almqvist & Wiksell.
- Rydén, Bengt (1972), *Mergers in Swedish Industry*. Stockholm: IUI och Almqvist & Wiksell.
- Salaj, Branko (1968), *Bostadsproduktionens prisutveckling*. Stockholm: IUI och Almqvist & Wiksell.
- Salter, Wilfred E. G. (1960), *Productivity and Technical Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SOU 1967:7, *Ägande och inflytande inom det privata näringslivet*. Koncentrationsutredningen. Stockholm: Allmänna Förlaget.
- Wohlin, Lars (1970), *Skogsindustrins strukturomvandling och expansionsmöjligheter*. Stockholm: IUI och Almqvist & Wiksell.
- Åberg, Yngve (1969), *Produktion och produktivitet i Sverige 1861–1965*. Stockholm: IUI och Almqvist & Wiksell.

FÖRFATTARPRESANTATION

Bengt Rydén föddes i Stockholm 1936. Han studerade vid Handelshögskolan i Stockholm, tog ekonomexamen 1960 och blev ekonomie doktor i nationalekonomi 1972.

Han forskade vid Stanford University 1970–71 och 1984 samt vid University of Virginia 1978. Han var anställd vid SNS 1961–64 och, som dess vd, 1974–84. 1965–66 arbetade han vid Sveriges Industriförbund och 1966–70 vid IUI. 1971–74 var han chefredaktör för *Veckans Affärer*. 1985–1998 var han chef för Stockholms Fondbörs och 1998–2000 dess styrelseordförande.

Bland hans andra styrelseuppdrag kan nämnas HSFR (1981–86), Utrikespolitiska Institutet (1986–99), Internationella Börsfederationen (1991–94, ordförande 1995–96), OM AB (1998–2003), Statens historiska museer (ordförande 1999–2005) och Sjunde AP-fonden (ordförande 1999–2008).

Han var ledamot av Lamfalussykommittén, tillsatt av EU:s ministerråd, 2000–2001 samt av Förtroendekommissionen (2002–2004).

Han har skrivit och medverkat i ett stort antal böcker, bl.a. avhandlingen *Fusioner i svensk industri* (IUI, 1971), *Svensk ekonomisk politik* (SNS, 1980), *Sweden: Choices for Social and Economic Policy in the 1980s* (Allen & Unwin, 1982), *Institutioner som aktieägare* (SNS, 1985), *Economics and Values* (SNS, 1986), *Regelverk på värdepappersmarknaden* (Liber, 2001) samt *Languedoc, viner och vinodlare i franska Södern* (Carlssons Bokförlag, 2007).